

ОБЈАВЉИВАЊЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ АРХИВА ЈУГОСЛАВИЈЕ СА НАУЧНОГ И КУЛТУРНОГ АСПЕКТА У ПЕРИОДУ 2006–2017

Богатство сваког архива огледа се у архивској грађи коју он чува унутар својих депоа. Поред смештаја, чувања, сређивања и обраде, посебан значај у архивистици придаје се објављивању архивске грађе у виду стручних публикација на основама начела публикувања исте. Посао око прикупљања докумената, одабира, одређивања редног броја документа у будућој публикацији израде критичког апарата, представља за архивисту један мукотрпан али изразито лепо и задовољавајуће искуство. Амерички архивиста Кларенс Е. Картер 1952. године у свом чланку под називом *Историјско публикување (Historical Editing)* објављеном у часопису америчког Националног архива (*Bulleting of The National Archives*) наводи: „то је увек хазардерска авантура у којој је неопходно да потенцијални приређивач достигне вештину прикупљања знања или је вољан да прикупи то знање“.¹ Превасходно мислећи тако на способност архивисте да одабере и приреди документа, чије ће објављивање имати значај за историјску науку, културу али и уопште за ширу јавност једне земље или читавог низа земаља.

Почетком XIX века приступило се у свету пре свега у Великој Британији и САД објављивању читавих едиција зборника докумената архивске грађе. Током два века развијала су се начела и правила објављивања утврђујући тако јасне одреднице око навођења докумената, начина преношења текста оригинала у будући зборник, навођења имена као и многа друга правила. Та Правила којих приређивачи морају да се придржавају, а која данас важе у највећој мери утврђена су средином XX века. На простору Југославије важности објављивања архивске грађе придаје се у већој мери почев од 60-тих година, када се одржавају стручни сусрети и консултације архивских радника по узору на међународне сусрете. Убрзо се приступило доношењу начела објављивања, која су се током наредних деценија ближе дефинисала. Архиви као чувари архивске грађе, имају код нас законску обавезу да публикују архивска документа, приближујући их тако широј јавности, у складу са тим и Архив Југославије током три деценије у оквиру своје прописане делатности приступа објављивању архивске грађе у виду тематских збирки или серија докумената, како самостално тако и у сарадњи са архивским и научним институцијама. У периоду од 2006. до 2017. године изашло је појединачно посматрано чак: 24 публикације које садрже архивску грађу Архива Југославије, а до краја године треба да изађе и 25. публикација. Од избора теме, преко избора фондова који ће се прегледати и из којих ће се преузети архивски документи за публикување, обезбеђивања финансијске подршке за објављивање истих потребно је прећи велики пут.

Почетком 2000-тих година приликом стручних дискусија у вези са публикувањем архивских докумената у Архиву Југославије дошло се до идеје да се покрене једна Едиција односно серија зборника докумената која ће добити назив *Извори за историју међународних односа 1930–1940*, а која је требало да се састоји од кумулативних извештаја Министарства иностраних послова Краљевине Југославије, које су југословенски дипломатски представници слали из земаља у где је Југославија имала своја дипломатска представништва. Као један од највећих и временски најдуговечнијих пројеката Архив Југославије приступио је изради те Едицију 2005. године и током периода од десет година, односно од 2005 до 2015. изашло је 11 томова *Извештаја Министарства иностраних послова Краљевине Југославије*. Књиге су објављиване по годинама, почевши од 1930. као прве године када су извештаји састављени у МИП-у, па све до 1940–1941. Приликом рада на једанаестој књизи Едиције дошло се приликом стручних консултација, до идеје да се у Едицију укључе и последња два месеца за које су извештаји састављени, јануар и фебруар 1941, како би се на тај начин заокружио и показао велики посао који су службеници Министарства иностраних послова Краљевине Југославије улагали како би добили целокупну слику догађаја у земљама где су постојали акредитовани представници Југославије. *Извештаји* доносе преглед спољно-политичких и унутрашње-политичких дешавања у великом низу држава и аутономних или полуаутономних области. Садржај извештаја се из године у годину увећавао и постојао све комплекснији како се ближило избијању Другог светског рата. Специфичност *Извештаја* као зборника архивске грађе огледа се у томе што је могуће пратити дешавања у Европи и свету у току одређеног месеца одређене године или по земљама. Са научне стране *Извештаји* су неискрпно

¹ Clarence E. Carter, *Historical Editing*, *Bulletins of the National Archives*, Number 7, August 1952, str. 185–187.

богатство информација за велики број историчара који се баве: првом половином XX, међуартним периодом, билатералним односима Југославије са одређеним земљама, билатералним односима извесних земаљама, попут Аустрије и Немачке, Велике Британије и Немачке, Велике Британије и Француске, Палестине и других земаља, историјом Другог светског рата, односно самих његових почетака као и многим другим темама. Извештаје су слали високи представници југословенске дипломатије тог доба међу којима је било неких од највећих имена српске и југословенске културе попут Милана Ракића, Иве Андрића, Јована Дучића, Бранка Лазаревића и многих других, представљајући тако извор за изучавање њихових биографија. Свих 11 томова: *Књига 1 за 1930; Књига 2 за 1931; Књига 3 за 1932; Књига 4 за 1933; Књига 5 за 1934; Књига 6 за 1935; Књига 7 за 1936; Књига 8 за 1937; Књига 9 за 1938; Књига 10 за 1939; Књига 11 за 1940–1941.* садрже предговор, напомену приређивача и именски и географски регистар. Приликом десетогодишњег рада, архивисти Архива Југославије прегледали су читав низ Фондова у којима су пронашли сачуване извештаје. Само неки од Фондова које су прегледали су: Министарство иностраних послова Краљевине Југославије (Политичко и Персонално одељење) (334); Посланство Краљевине Југославије у Турској – Анкара (370); Посланство Краљевине Југославије у Шведској – Стокхолм (382) и Посланство Краљевине Југославије у Чилеу – Сантијаго (389). Током рада на Едицији радило је четворо архивиста Архива Југославије: Нада Петровић (8 томова, 4 самостално и 4 у сарадњи), Саша Илић (1 том, у сарадњи), Јелена Ђуришић (5 томова, 2 самостално 3 у сарадњи) и Драган Теодосић (1 том, самостално). Сви томови Едиције садрже предговоре у виду стручних текстова о години на коју се односе, еминентних стручњака и то: проф. др Милана Ристовића (3 предговора); проф. др Момчила Павловића; проф. др Предрага Симића; проф. др Љубодрага Димића; доц. др. Мире Радојевић (2 предговора) и доц. др Александра Животића. Свако од издања имало је свечану промоцију у просторијама Архива Југославије најчешће у виду прославе дана Архива Југославије 21. јануара уз присуство значајних гостију из области науке, политике, дипломатије који су уприличили и истакли значај овакве Едиције за развој културе и историјске науке у Републици Србији. Целокупно време публикаовања ове Едиције Архив Југославије имао је подршку органа управе око финансирања публикација. Прва два тома из 2005. и 2006. године, док је још увек постојала државна заједница Србија и Црна Гора, финансирана су средствима Савезне управе, а од 2007. године, односно од трећег тома, објављивање зборника и уопште публикаовање архивске грађе и других издања остваривало се уз помоћ Министарства културе и информисања Републике Србије, али такође и Министарства финансија Републике Србије.²

Након доброг искуства са едицијом *Извори за историју међународних односа 1930–1940.* која је на најбољи могући начин, како то архивска документа могу да „говоре“ осликавала „бурна времена“ између два светска рата, Архив Југославије је 2014. године, започео нову едицију под називом *Документа о спољној политици Југославије*, са основним циљем да стручној научној и широј јавности приближи архивску грађе коју чува у својим фондovima, а која се тиче спољне политике Југославије у различитим периодима њеног постојања, са већим освртом на хладноратовску политику Југославије у склопу покрета несврстаних. Потреба за покретањем такве едиције показала се на основу увида у Фондове које су истраживачи користили, а који су се тicali политике коју је водио Јосип Броз Тито 1944–1980, мислећи овде на првом месту на архивску грађу фондова Централног комитета Савеза комуниста Југославије (507), Кабинета маршала Југославије (836) и Кабинета председника Југославије (837), као и на грађу других фондова.³ У периоду од 2014. до 2017. године, изашло је 8 књига едиције од којих 7. обрађују послератну спољну политику Југославије 1944–1980, а једна *Југословенско-амерички односи 1918–1945*, Зборник докумената, који су приредили Предраг Крејић, Митар Тодоровић, обрађује спољну политику Краљевине Југославије 1918–1941. године, као и југословенске Владе у емиграцији 1941–1945. године. Едиција је започела 2014. објављивањем четири књига зборника докумената: *Југославија – Сједињене Америчке Државе, Поруке председника Југославије и Сједињених Америчких Држава 1944–1980*, коју су приредили Миладин Милошевић и Нада Пантелић; *Југославија – СССР, Сусрети и разговори на највишем нивоу руководилаца Југославије и СССР 1946–1964*, Том 1, приређивача Л.А. Величанскаје, Т.А. Цалилова, Љ. Димића (одговорног приређивача), М.Ф. Кишкине-Ивањенко, М. Милошевића, Н. Пантелић и А.С. Стикалина; *Југославија – Индонезија 1945–1967*,

² Наводимо данашњи назив Министарства културе и информисања Републике Србије.

³ Више о темама, фондovima и истраживању у Архиву Југославије видети у: Ивана Божовић, *Читаоница Архива Југославије – корисници, теме истраживања и коришћени фондови 1958–2013*, Архив, часопис Архива Југославије, Година XV, бр. 1–2, Београд 2014, 262–264.

истраживања и документи, аутора и приређивача Љубодрага Димића, Александра Раковића и Миладина Милошевића и Зборник докумената *Југословенско-алжирски односи 1956–1979*, приређивача Миладина Милошевића и Наде Пантелић. Наредне 2015. године објављени су Зборници докумената: *Југословенско-амерички односи 1918–1945*, и *Југословенско – ирачки односи 1955–1979*, који су приредили Нада Пантелић и Милан Медаковић; затим 2016. године објављен је други том Зборника докумената *Југославија – СССР, Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР 1965–1980*, приређивача Л.А. Величанскаје, Т.А. Цалилова, Љ. Димића (одговорног приређивача), М.Ф. Кишкине-Ивањенко, М. Милошевића, Н. Пантелић, А.С. Стикалина и А. Животића. Тренутно се у штампи налази Зборника докумената *Југославија – Сједињене Америчке Државе, Сусрети и разговори највиших званичника Југославије и САД 1955–1980*, који је приредио Миладин Милошевић и сваког тренутка би требало да изађе, што ће представљати 9 књигу у овој Едицији. Уопштено говорећи о читавој Едицији *Документа о спољној политици Југославије* приметна је чињеница да су сви Зборници докумената, изузев књига које се тичу односа Југославије и САД, настале као резултат сарадње Архива Југославије са међународним научним, стручним и дипломатским установама. Зборници о југословенско-америчким односима појавили су се као природан след догађаја, односно потреба приказивања и употпуњавања југословенске спољне политике XX века, као друга страна међународних односа Југославије. На једној страни су Зборници докумената о југословенско-совјетским односима, с друге стране са чланицама несврстаних земаља, и коначно са треће са другом силом у хладноратовском сукобу Сједињеним америчким државама. Скоро сваки од Зборника садржи предговор или насловљени текст, научну студију у виду текстова угледних домаћих и страних научних стручњака попут академика проф. др Љубодрага Димића, др Драгана Богетића, доцента др Александра Животића, доцента др Чедомира Антића, др Александра Раковића, Константина Катсаноса или предговоре приређивача Миладина Милошевића и Наде Пантелић. Публикација *Југославија – Индонезија 1945–1967: истраживања и документа* разликује се од осталих издања из Едиције у томе што уместо предговора садржи заједничку научну студију Љубодрага Димића, Александра Раковића и Миладина Милошевића. Као саставни део ове Едиције потребно је поменути још један Зборник публикованог у иностранству, односно енглеско издање Зборника докумената *Југославија – Индонезија: истраживања и документа* објављеног у издању Националног архива Републике Индонезије и Архива Југославије у Цакарти 2015. године.

Током своје власти као председник Федеративне Народне Републике Југославије од 1953 до 1964. године, а потом Социјалистичке Федеративне Народне Републике Југославије до своје смрти 1980. године, Јосип Броз Тито је обављао врло живу комуникацију са разним државницима размењујући преко 2000 порука упућених на адресу Председника Републике у Београду или на адресе званичника у свету, и пре успостављања функције Председника Републике 1953. размена порука са светским званичницима била је жива. Са председницима Сједињених Америчких Држава, Јосип Броз Тито је још за време трајања рата почев од 1944. године, успоставио размену порука са америчким председницима, када је била упућена прва порука марта 1944. године, на адресу тадашњег председника САД Френклина Делано Рузвелта, а последње размењене поруке биле су између председника САД Џимија Картера и председника Југославије Јосипа Броза Тита 20. фебруара 1980. односно 25. фебруара 1980. године.⁴ Поруке Јосипа Броза Тита саставни су део фондова Архива Југославије: Канцеларија маршала Југославије (836) и Кабинет председника Републике (837).⁵ Потреба објављивања оваквих порука упућених између председника Југославије и америчких председника (Френклина Делано Рузвелта, Харија Трумана, Двајта Ајзенхауера, Џона Кенедија, Линдона Џонсона, Ричарда Никсона, Џералда Форда и Џимија Картера) са културног значаја је вишеструка, као архивска грађа оне представљају светску културну баштину, настале радом председничких канцеларија Југославије и САД, потписиване налив пером добијале су обележје оригинала, садржавајући аутографе председника њихов значај постаје још већи, поједине поруке слате из Београда лично је писао Јосип Броз Тито, укупан број сачуваних порука био је 88. и то 56. из Београда и 32. из Вашингтона. За историјску науку значај оваквог Зборника

⁴ *Југославија – Сједињене Америчке Државе: Поруке председника Југославије и Сједињених Америчких Држава 1944–1980*, приредили Миладин Милошевић и Нада Пантелић, Архив Југославије, Београд 2014, стр. 5.

⁵ Средином 2009. на основу надлежности, Архив Југославије је преузео архивску грађу Јосипа Броза Тита од Музеја историје Југославије коју су чинили фондови Канцеларија маршала Југославије, Кабинет председника Републике и лична документа Јосипа Броза Тита. Нада Петровић, *Архив Југославије 2009. године*, Архив, часопис Архива Југославије, Година X, Број 1-2, Београд 2009, стр. 168.

архивских докумената је у великом броју тема о којима говори: војној сарадњи САД и Југославије, билатералним односима, како Југославије са другим земљама попут односа са Грчком и Турском 1954, нормализацији односа са СССР-ом, тако и билатералних односа САД на првом месту са СССР-ом и другим земљама, ванблоковској политици Југославије и уопште о покрету несврстаности, о Вијетнамском рату, односу Југославије и САД према израелско-арапском сукобу, размимоилажењу у ставовима по питању кипарске кризе, о посетама југословенског и америчких председника другим светским државницима као и многа друга питања светске политике током Хладног рата.⁶ Зборник докумената био би немогућ да није било помоћи Министарства културе и информисања Републике Србије.

Успешна сарадња Архива Југославије са руским архивима и научним установама остварена у претходним деценијама своју потврду добила је током 2011. године, када је дошло до састанка високе делегације Федералне агенције Руске Федерације и Руског државног архива новије историје (РГАНИ) са представницима Архива Југославије на коме је договорен заједнички пројекат у виду зборника докумената *Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца СССР-а и Југославије у периоду 1945–1980*, чији су носиоци били Архив Југославије и РГАНИ.⁷ Потврда тог договора договорена је током боравка делегације Руског државног архива новије историје (РГАНИ) у саставу директорке Наталије Г. Томилине и Тимура Џалилова, експерта-архивисте од 3–6. априла 2013. када је дефинитивно утврђено публикавање првог тоба зборника.⁸ Као резултат тог пројекта изашла су два тома зборника докумената и то: прва књига *Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР* која обухвата период 1946–1964, а друга књига обрађује време 1965–1980 године. Научну и стручну вредност овог Зборника потврђује састав приређивача који су радили на књизи и то Л.А. Величанскаја, Т.А. Џалилов, М.Ф. Кишкина-Ивањенко, и А.С. Стикалин са руске стране и Љубодраг Димић (одговорни приређивач), Миладин Милошевић, Нада Пантелић и Александар Животић са српске стране. Стојећи на основама опште усвојених правила за издавање историјских докумената, приређивачи су желели циљ да „уведу у научни круг велики комплекс нових архивских докумената, који омогућавају да се објективније раветли развитак нимало једноставних, а понекад и драматичних совјетско-југословенских односа, како на пољу државних односа, тако и на пољу међупартијских веза током осамнаест година“, а која се чувају у фондовима Архива Југославије (Фонд Кабинет председника Републике (837) и Фонд Савез комуниста Југославије (507)) и Руског државног архива новије историје (РГАНИ). Значајно је поменути да су приређивачи када су вршили избор докумената приређених за Зборник у већини случајева изабрали оригинале и то текстове куцане машином; потписе, белешке, аутографе. Специфичност Зборника је и у томе што научно-информативни апарат састоји од две врсте предговора, историјског и археографског. Историјске предговоре писали су на српском за оба тома проф. др Љубодраг Димић, а на руском др Леонид Гибјански (Том 1) и др Анатолиј Сергејевич Аникејев (Том 2). Колики је велики научни значај овакве заједничке публикације за даља истраживања и у Србији и у Русији сведочи чињеница да су објављени стенограми сусрета и разговора између југословенских и совјетских делегација на највишем нивоу од 1946. до 1980, као и забелешке о разговорима лидера Југославије и Совјетског савеза са југословенске стране Јосипа Броза Тита, а са совјетске Јосиф Висарионович Стаљин, Анастас Иванович, Микојан, Никита Сергејевич Хрушчов, Леонид Брежњев и многи. Пратећи историју бурних односа преко блиске сарадње до сукоба око Информбироа (1948), отопљавања односа (1956), поновног заостравања током Прашког пролећа, као и многа друга битна билатерална и мултилатерална питања између Југославије и СССР-а.

Руководство Архива Југославије током 2011. године успоставило је преко тадашњег амбасадора Републике Индонезије Семјулеа Самсона сарадњу са архивским установама из те земље (Дипломатског архива, Националног архива и Музеја конференције Азије – Африке у Бандунгу), када је договорено потписивање Протокола о сарадњи који је резултирао потписивањем Меморандума о разумевању између Архива Југославије и Националног архива Индонезије у области архивске сарадње 13. марта 2013. године који су потписали представници руководства два архива уз присуство високих званичника

⁶ *Југославија – Сједињене Америчке Државе: Поруке председника Југославије и Сједињених Америчких Држава 1944–1980...*, стр. 8–13.

⁷ Нада Петровић, *Архив и јавност 2011*, Архив, часопис Архива Југославије, Година XII, Бр. 1-2, Београд 2011, стр. 139.

⁸ Нада Петровић, *Архив Југославије у 2013. години*, Архив, часопис Архива Југославије, Година XIV, број 1-2, Београд 2013, стр. 248

две државе.⁹ Сарадња између две установе уз свесрдну подршку органа две државе (Министарства културе и информисања Републике Србије и Амбасада Републике Индонезије у Републици Србији) довела је до објављивања публикације *Југославија–Индонезија 1945–1967: истраживања и документа* у Београду 2014. године. Идеја о објављивању књиге о југословенско-иднонежанским односима појавила се априла 2011. године за време Првог билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије у Београду, током разговора проф. др Љубодрага Димића и др. Александра Раковића са амбасадором Индонезије Семјуелом Самсоном. Ова публикација састоји се од уводне студије *Југославија и Индонезија – Тито и Сукарно 1945–1967: Прилог историји несврстаности*¹⁰ након чега се налази 227 докумената из истих архивских Фондова, а која говоре у највећој мери о билатералним односима Југославије и Индонезије, односима двојице председника Тита и Сукарна. Односно она покривају временски период од првог југословенског дипломатског документа о Индонезији (1947) до првог контакта председника Сухарта са председником Титом (1967).¹¹ Важност ове публикације огледа се из неколико аспеката. Она представља прву публикацију која садрже документа из Фондова Архива Југославије, пре свега архивску грађу Фонда КПП (837), а која се односе на билатералне односе са једном земљом чланицом покрета Несврстаности, она је такође одличан сведок богате културне баштине покрета Несврстаности и незаобилазан извор за истраживање билатералних односа Југославије и Индонезије, историје борбе за ослобађање од колонијализма земаља у југоисточној Азији, историје Несврстаности, историје Индонезије, као и уопште спољне политике Југославије током друге половине 40-тих, 50-тих и већег дела 60-тих година.

Зборник докумената о југословенско-алжирским односима настао је на основу Меморандума о сарадњи између Архива Југославије и Националног архива Демократске Народне Републике Алжир потписаног 16. новембра 2009. године од стране представника два архива.¹² Зборник докумената о југословенско-алжирским односима објављен је као потреба приближавања стручној, научној и широј јавности сазнања о билатералним односима Југославије и Алжира, односима између лидера две земље, као и обостраним погледима према одређеним питањима из међународних односа, али и као важност приказивања сарадње у области културе. Зборник је изашао 2014. године уз свесрдну помоћ Министарства културе и информисања Републике Србије и Амбасаде Демократске Народне Републике Алжир. Као и код других зборника из Едиције и код овог Зборника избор докумената преузет је из архивског Фонда Кабинета председника Републике (837) и то су: писма-поруке, које су размењивали лидери две земље, Јосип Броз Тито са југословенске и Хуари Бумедијен и Ахмед Бен Бела са алжирске стране, затим белешке, записници и стенографске белешке о разговорима званичника. Специфичност Зборник је урађен двојезично на српском и на француском језику и као такав постао је модел за Зборник докумената *Југославија – Ирак 1955–1979*, објављен 2015. године. Попут осталих Зборник садржи предговор у виду научне студије проф. др Љубодрага Димића и др Драгана Богетића, под називом *Југославија и Алжир* написан на основу грађе Архива Југославије, Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије, штампе и стручне литературе. Објављујући га двојезично омогућено је шире приближавање културног богатства архивске грађе Архива Југославије, и то садржаја Фонда КПП (837) светској јавности. Оваква делатност била је могућа једино уз заједнички рад Архива Југославије, Амбасаде ДНР Алжира у Београду, и Националног Архива ДНР Алжира као и подршку Министарстава иностраних послова двеју земаља.

У тренутку када се спремало објављивање зборника *Југославија – Сједињене Америчке Државе; Поруке председника Југославије и Сједињених Америчких Држава 1944–1980*. крајем 2013. и почетком 2014. године, руководство Архива Југославије, донело је одлуку да припреми Зборник докумената *Југословенско – Амерички односи 1918–1945*. Зборник су приредили архивисти Архива Југославије Предраг Крејић и Митар Тодоровић. Потреба за објављивањем једног таквог Зборника архивских

⁹ Нада Петровић, *Архив Југославије и јавност 2011...*, стр.138; Нада Петровић, *Архив Југославије у 2013. години...*, стр. 247.

¹⁰ Студија је настала на основу архивске грађе Архива Југославије (Фонд Кабинет председника Републике (837)) и архивске грађе Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије, друге документације, штампе, као и домаће и стране научне литературе. Љубодраг Димић, Александар Раковић, Миладин Милошевић, *Југославија – Индонезија 1945–1967: истраживања и документа*, Београд 2014, стр. 5.

¹¹ Исто., 5.

¹² Нада Петровић, *Архив Југославије у 2009. години*, Архив, часопис Архива Југославије, Година X, број 1-2, Београд 2009, стр. 168; У складу са Меморандумом два архива организовала су изложбу архивских докумената на тему југословенско-алжирских односа 2012. у Алжиру и Београду, као и међународну научну конференцију одржану у Алжиру јануара 2013. године. *Југословенско – Алжирски односи 1956–1979*, приредили Миладин Милошевић и Нада Пантелић, Београд 2014, стр. V.

докумената налазила је своје оправдање у недостатку јединственог зборника докумената који је обрађивао тему односа Краљевине СХС/Југославије и Сједињених Америчких Држава између два светска рата. Дотадашњи постојећи зборници докумената који су у свом фокусу имали теме из билатералних односа Југославије и страних земаља, односе Краљевине Југославије са САД-ом обрађивали су само спорадично.¹³ У светлу нових истраживања тема везаних за Први светски рат, Међуратни период и за Други светски рат, као допринос историјској науци ова публикација Архива Југославије имала је намеру како су то замислили приређивачи да покрије готово све теме из области политичких, војних, економских, културних и других односа две државе односно да олакша научна истраживања дајући под стицај даљим истраживањима. Значај овакве публикације за историјску науку, али и јавност уопште налази се и у попису фондова Архива Југославије које су приређивачи прегледали како би дошли до адекватних докумената (407) укупно 16 Фондова Архива Југославије. И то: Централни пресбирио Председништва Министарског савета Краљевине Југославије (38); Министарство трговине и индустрије Краљевине Југославије (65); Министарство финансија Краљевине Југославије (70); Народна скупштина Краљевине Југославије (72); Двор Краљевине Југославије (74); Збирка Јована Јовановића Пижона (80); Емигрантска влада Краљевине Југославије (103); Државна хипотекарна банка (125); Министарски савет Краљевине Југославије (138); Министарство иностраних послова Краљевине Југославије (Политичко одељење, Конзуларно - привредно одељење, Персонални одсек, Протокол) (334); Збирка Војислав Јовановић – Марамбо (335); Делегација Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Конференцији мира у Паризу (336); Посланство Краљевине Југославије у Великој Британији – Лондон (341); Посланство Краљевине Југославије у Сједињеним Америчким Државама – Вашингтон (371); Генерални конзулат Краљевине Југославије у Чикагу (414); Генерални конзулат Краљевине Југославије у Њујорку (449). Предговор за ову књигу написао је историчар др. Чедомир Антић. Средства за објављивање овакве публикације била су омогућена захваљујући Министарству културе и информисања Републике Србије.¹⁴

Слично по узору на зборник докумената југословенско-алжирских односа године 2015. у сарадњи са Амбасадом Републике Ирак у Београду, године Архив Југославије приредио је двојезичну публикацију *Југословенско–Ирачки односи 1955–1979*, коју су приредили Нада Пантелић и Милан Медаковић уз велику помоћ Амбасадора Републике Ирак Др. Фалаха Абдулхасана Абдулсада, који је и иницирао идеју да се по узору на раније зборнике докумената са другим несврстаним земљама објави и зборник југословенско-ирачких односа и на почетку Зборника дао своју уводну реч, истичући важност овакве публикације из угла научних, културних и билатералних односа Републике Ирак и Републике Србије, односно показујући важност односа који је Југославија имала са Ираком током периода обрађеног у зборнику докумената истичући да: „Односи између Ирака и бивше Југославије престављали су и још увек престављају важну спону у модерној политичкој историји Ирака, посебно у другој половини двадесетог века због њене разгранатости и пенетрације у привредни и политички живот земље“, показујући у тој реченици колико је Југославија и њен простор била важна за Ирак и колико је југословенско политичко руководство било „модел“ коме је ирачко руководство тежило. Негов научни значај је многострук. Поред двојезичности (српски и арапски) чиме се приближава великом броју стручњака, али и заинтересованој јавности из афричког и азијског простора који се служе арапским језиком, још већа важност овог зборника је у вези са чињеницом у каквој се судбини налазе ирачки архиви након 14. година константног ратног сукоба на простору Ирака и непознатим стањем са судбином архивске грађе, омогућавајући тако заинтересованим стручњацима који се баве билатералним односима Ирака, Југославије, погледима двеју страна о покрету несврстаних, Трећем свету, блоковској подели, кризним жариштима, нафтној кризи да добију ближе информације. Још битније је то што је то први зборник архивских докумената који говори о односима Југославије и Ирака. Он садржи 100 докумената писама, извештаја, записника, белешки, заједничких саопштења у највећој мери преузетих из Фонда Кабинет председника Републике (837), али и уз допуну са документима похрањеним у

¹³ Мислило се превасходно на: *Jugoslavenske valde u izbeglištву 1941–1943, Dokumenti*, priredio Bogdan Krizman, Arhiv Jugoslavije, Beograd – Globus, Zagreb 1981; *Jugoslavenske vlade u izbjeglištву 1943–1945, Dokumenti*, priredio Branko Petranović, Arhiv Jugoslavije, Beograd – Globus, Zagreb 1981; *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1941–1945*, knj. 1-2, priredio Bogdan Popović, Beograd 1988; *Izveštaji Ministarstva inostranih poslova Краљевине Југославије 1930–1941*, I-XI, група приређивача.

¹⁴ *Југословенско – Амерички односи 1918–1945, зборник докумената*, приредили Предраг Крејић и Митар Тодоровић, Архив Југославије, Београд 2015, стр. IX–XII, 477.

Дипломатском архиву Министарства спољних послова Републике Србије – политичка архива.¹⁵ По узору на остале зборнике уз уводну реч амбасадора, напомене приређивача налази се и предговор у виду студије др. Александра Животића под називом *Југославија, Ирак и арапски свет 1959–1979*.

Заједничко за све књиге Едиције које покривају период након Другог светског рата, јесу Фондови Архива Југославије из којих је вршен одабир докумената за објављивање. У највећој мери у питању је фонд Кабинет председника Републике (837), чија грађа представља велико културно богатство. Значај публикација из Едиције *Документа о спољној политици Југославије* за светску културну и научну јавност огледа се у чињеници да су поједина документа публикована у овим Зборницима нашла своје место на Листи докумената Архива Југославије о покрету несврстаних која је припремљена за номинацију код УНЕСКО-а за Регистар „Меморија света“ у сарадњи са Националним архивом Републике Индонезије. Мисли се пре свега на документа из групе докумената: Лична писма која је председник Републике Јосип Броз Тито размењивао са шефовима држава о актуелним међународним питањима и Покрету несврстаних и то. Титова писма (15 писама) председнику Индонезије Ахмеду Сукарну и Сукарнова писма (15 писама) Титу, 1957–1966. (на енглеском језику) под сигнатуром АЈ-837, КПП I-1/420-440 као и Лична писма која је председник Републике Јосип Броз Тито размењивао по истим питањима са председником Револуционарног већа Алжира Хуари Бумедијеном (19 писама) и Бумедијенова писма Титу (16 писама), 1967–1976. (на француском језику) под сигнатуром АЈ-837, КПП I-1/15-50.¹⁶

Поред две едиције: *Извори за историју међународних односа 1930–1940.* и *Документа о спољној политици Југославије* Архив Југославије је у периоду 2006–2017. публикова још неке појединачне Зборнике докумената што сам, што у сарадњи са другим установама и издавачима. У питању су публикације: *Културна политика Југославије 1945–1952: Зборник докумената*, коју су приредили др Бранка Докнић, Милић Ф. Петровић и Иван Хофман, 2009. године; *Makedonsko pitanje u Jugoslovensko-grčkim odnosima: Poverljivi dokumenti 1949–1967*, priredili Konstantinos Katsanos i Nada Pantelić, Arhiv Jugoslavije i Društvo za makedonske studije iz Soluna, Beograd 2012 и Јован М. Јовановић Пижон, *Дневник (1896–1920)*, приредили Радош Љушић и Миладин Милошевић, Прометеј Нови Сад, Радио телевизија Србије Београд и Архив Југославије, Нови Сад 2015.

Зборник докумената *Културна политика Југославије 1945–1952.* објављен у два тома, представља избор докумената о културно-просветној политици Југославије од 1945. до 1952. године, насталих у раду савезних органа управе из те области, а чији се архивски фондови чувају у Архиву Југославије. До зборника је дошло захваљујући подршци УНЕСКО-а, који је помогао објављивање ове публикације и најбољи је сведок сарадње која постоји између Архива Југославије и УНЕСКО-а. УНЕСКО је препознао значај архивске грађе фондова који се чувају у Архиву Југославије и позитивно одговорио омогућивши да се појави оваква једна публикација. Приређивачи су прегледали 6 односно 7 фондова Архива Југославије и објавили 520 докумената ¹⁷ Зборник докумената обрађује најразличитије теме из области просвете, културе, уметности, културне политике. Велики допринос објављивању зборника дали су и стручњаци проф. др Љубодрага Димића и тада мр Драгомира Бонцића као чланова редакције.

Резултат сарадње Архива Југославије и Друштва за македонске студије из Солуна која је покренута новембра 2010. године, и рада приређивача Константиноса Катсаноса и Наде Пантелић 2012. године изашао је из штампе зборник докумената под називом *Makedonsko pitanje u grčko-jugoslovenskim odnosima: Poverljiva dokumenta 1949–1967.* који је приближио стручној и научној јавности и олакшао изучавање архивских извора југословенске провенијенције историчарима (нарочито у Грчкој)

¹⁵ *Југословенско – ирачки односи 1955–1979*, приредили Нада Пантелић и Милан Медаковић, Архив Југославије, Амбасада Републике Ирак, Београд 2015, стр. V–XXXVI.

¹⁶ Листа докумената Архива Југославије о покрету несврстаних (УНЕСКО – МЕМОРИЈА СВЕТА), група: Лична писма која су размењивали председник Југославије Јосип Броз Тито и лидери појединих несврстаних земаља о актуелним међународним питањима и Покрету несврстаних, редни број предложених докумената у листи 2 и 6.

¹⁷ Прегледано је укупно 7. фондова, међутим у време када обављао рад на овој публикацији још увек је постојао Архив Јосипа Броза Тита при Музеју историје Југославије. Према томе прегледани су фондови Министарство просвете ФНРЈ (313); Комитет за културу и уметност при Влади ФНРЈ 1946–1948 (314); Комитет за школе и науку при Влади ФНРЈ (315); Министарство за науку и културу Владе ФНРЈ 1949–1950 (316); Савет за науку и културу Владе ФНРЈ 1950–1953 (317) и ЦК СКЈ, Комисија за агитацију и пропаганду (507/VIII). *Културна политика Југославије 1945–1952: Зборник докумената*, Књига 1, Београд 2009, стр. 12–15.

комплексно питање односа Грчке и Југославије у другој половини XX века у којима је доминирало Македонско питање нарочито од Грађанског рата у Грчкој 1946–1949, где је Југославија играла важну улогу. Истичући чињеницу да је за званичну Атину, Македонско питање увек сматрано за питање безбедности Грчке. Овај Зборник представља наставак серије зборника докумената из страних архива које је финансирао Друштво за македонске студије са циљем да што више приближи историчарима, како из Грчке тако и из света истраживање Македонског питања, али и уопште грчке историје. Зборник садржи и предговор једног од приређивача Константиноса Катсаноса¹⁸

Чувајући у својим депоима богату збирку докумената Јована Јовановића Пиждона (80), угледног политичког и дипломатског делатника у животу Краљевине Србије и Краљевине Срба Хрвата и Словенаца/Југославије који је иза свог рада оставио богату документацију похрањену у Архиву Југославије у количини од 14,5 метара, односно смештену у 92 архивске кутије. Посебна вредност те Збирке представља његов *Дневник* који је он више мање уредно водио од 1896 до 1920. године, односно у време када је службовао у дипломатској служби Краљевине Србије и Краљевине СХС. У тренутцима када се припремало обележавање стогодишњице Првог светског рата 2014. године и када смо били сведоци великог броја културних манифестација и обезбеђивања средстава за поновно објављивање мноштва мање више заборављених публикација, природна је била потреба да се публикује и необјављена архивска грађа, која као прворазредни извор доноси сведочанства о тешким тренутцима за историју Србије у времену од 1914–1918, а похрањена је у нашим и страним архивима. Пиждонов *Дневник* указао се као идеалан пример важног сведочанства напора које је Србија улагала за довршење рата и уједињење у југословенску државу. Сарадњом проф. др Радоша Љушића и Миладина Милошевића тада в.д. директора Архива Југославије дошло је до публиковања *Дневника*. Дајући тако велики допринос историјској науци посебно истраживању тема вазаних за Први светски рат, уједињење јужних Словена, билатералне односе Краљевине Србије, односно Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, борбу за дипломатско признавање нове државе, сукоб са Румунијом око Баната и Италијом око јадранске обале, као и многе друге.¹⁹ Са становишта културе значај овог зборника је вишеструк он представља објављивање прворазредног извора за историју Србије.

Публиковање архивских докумената Архива Југославије има огроман значај за развој науке и културе на простору Републике Србије. Архив Југославије уложио је велики напор да промовише своја издања приликом пригодних свечаности уз присуство значајних и угледних личности и званица, како би се јавност што боље упознала за постојањем Едиције. На промоцијама су најчешће говорили представници Министарства културе (министри, државни секретари), председници Народне скупштине, угледни историчари проф. др Љубодраг Димић, доцент. др. Мира Радојевић, проф. др Милан Ристовић и многи други, представници дипломатског кора, превасходно амбасадори земаља са којима је остварена сарадња у виду публиковања грађе, као што су амбасадори Индонезије, Алжира, Ирака као и представници њихових архивских и музејских установа. Ангажовање угледних стручњака из области историјске науке као чланова редакције, писаца предговора и уводних студија, сарадника у приређивању историјска наука имала је увид и дала свој допринос објављивању истих. Публиковање оваквих публикација не би било могуће без подршке на првом месту Министарства културе и информисања, али и Министарства финансија које одобрава буџет, затим Министарства иностраних послова Републике Србије преко којег је ишла сарадња са међународним установама, и других органа. Зборници архивске грађе доживели су своје промоције у различитим градовима Републике Србије, али и ван граница попут Републике Српске, Русије (Москва), Индонезије (Џакарта). Архив Југославије преко ових зборника архивске грађе има намеру да олакша заинтересованим странама превасходно истраживачима, историчарима, дипломатама али и свим другим приступ архивској грађи и ближе упознавање са њеним богатством и разноликошћу у Фондовима које он чува, обрађује, сређује и коначно публикује. У том задатку важну подршку пружају органи управе превасходно Министарство културе, али и друге архивске, научне и међународне установе и организације.

М.А. Драган Теодосић, архивиста – историчар
Архив Југославије

¹⁸ *Makedonsko pitanje u jugoslovensko-grčkim odnosima: Poverljivi dokumenti 1949–1967*, priredili Konstantinos Katsanos i Nada Pantelić, Arhiv Jugoslavije i Društvo za makedonske studije, Beograd 2012, 5–38.

¹⁹ Јован М. Јовановић Пиждон, *Дневник (1896–1920)*, приредили Радош Љушић и Миладин Милошевић, Прометеј Нови Сад, Радио-телевизија Србије Београд и Архив Југославије, Нови Сад 2015, VII–XII.